

Шайбонийхон халок бўлгач, унинг ўрнига амакиси Кўчкинчихон тахтга ўтирди. Кўчкинчихондан сўнг тахтга ўгли Абу Саид (1530-1533) ўтиди. Ундан кейин эса хукмдорлик Шайбонийхоннинг укаси Махмуд Султоннинг ўгли Убайдуллахон (1533-1540) кўлига ўтди. Убайдуллахон пойтахтни Самарканддан Бухорога кўчиртирди. Убайдуллахон Бухорога отамерос мулк деб қарар эди, чунки Шайбонийхон ҳаётлигидаёқ Бухоро ҳокимлигини укаси Махмуд Султон Убайдуллахоннинг отасига беиган эди. Шу тариқа, шайбонийларнинг Мовароуннахрда ташкил этган давлати эндиликда расмий равишда Бухоро хонлиги деб аталадиган бўлди. Убайдуллахоннинг тарихимиздаги хизматлари катта. Аввало, у Исмоил Сафавий ва кизилбошларнинг ҳужумларини бартараф этиб, Мовароуннахрни уларнинг ҳарбий-сиёсий тазйикларидан саклаб қолди. Убайдуллахон хукмронлиги даврида Бухоронинг марказ сифатидаги нуфוזи ҳар томонлама ўсди. Убайдуллахон ўз давлатининг чегарасини Шайбонийхон давридаги сарҳадларда қайта тиклашга ҳаракат қилди. У Хиротни ишғол этган, кизилбошларни бир неча марта мағлубиятга учратган эди. Айни пайтда у мамлакат ичкарасидаги ўзаро қураш ва тарқоқликка барҳам берди. Убайдуллахон вафот этгач, ички зиддиятлар яна кучайди. Ҳокимият учун каттик қурашлар бошланди. Шайбонийхон авлодларининг ҳар бирида 10-12 нафардан ўғил бўлиб, уларнинг ҳар бири тож-тахтга давогар эдилар. Уларнинг ҳар бири ўз отамероси бўлган ҳудудларда ўз қўшинига бош бўлиб, мустақилликка интилар, ўзини олий хукмдор деб ҳис этар ҳамда имкони бўлса, хонлик тахтини эгаллаш иштиёкида эдилар. Убайдуллахондан сўнг шайбонийлар сулоласи вакиллари ўртасида ўзаро низолар авжига чиқди. Бунинг оқибатида Абдуллахон I нинг қиска хукмронлиги (1540-1541) дан сўнг мамлакатда қўшхокимиятчилик вужудга келди. Яъни бир давлатда икки хукмдор пайдо бўлди. Бири - Убайдуллахоннинг ўгли Абдулазизхон Бухорода, иккинчиси - Кўчкинчихоннинг ўгли Абдулатифхон Самаркандда хукмдорлик қила бошладилар. Мамлакат бир неча мустақил ҳокимликларга бўлиниб кетди. Бирок қачондир, қимдир бу ҳолатга чек қўйиши керак эди.

Бухоро Абдуллахон II хукмронлиги даврида

Мамлакатдаги парокандаликка чек қўйиш учун марказий ҳокимиятни яна тиклаш ва кучайтириш зарур эди. Бу заруриятни қонли умшларсиз амалга ошириб бўлмас эди. Ана шундай шароитда қураш майдонида Миёнқол хукмдори Шайбоний Искандар Султоннинг ўгли Абдуллахон II (1534-1598) чиқди. Искандархон хонадонига Бухоро яқинидаги Жўйбор қишлоғида истикомат қилувчи, гоётада катта нуфузга эга бўлган шайх Муҳаммад Ислом (1493-1563)нинг ихлоси баланд бўлганлиги Абдуллахонга бу қурашда жуда катта мадад бўлди. Муҳаммад Ислом ва унинг авлодлари ўзларининг қелиб чиқишини ота томондан Муҳаммад пайгамбар авлодларига, она томондан эса Чингизхонга Жўжигга уларедилар. Аслзодалик ва тасаввуф тариқатидаги майкейига кўра, Жўйбор шайхлари сомонийлар давридан бошлаб давлат ишларида муҳим мансабларни эгаллаб қелар эдилар. 16 аснинг

иккинчи ярмида Шайх Мухаммад Ислом, кейинчалик унинг ўгли Шайх Абубакр Саъд Бухорода шайхулислом лавозимини эгаллаган эдилар.

1556- йили Мухаммад Исломнинг кўмагида Абдуллахон амалда Бухоро тахтини эгаллайди. Мухаммад Ислом Оллох номидан Абдуллахоннинг фаолиятига ок фотиҳа берган эди. Абдуллахон II аввал амакиси, Балх ва Бадахшон хукмдори Пирмухаммадни (1557-1561), кейин отаси Искандархонни (1561-1583) хон деб эълон қилган бўлса-да, амалда мамлакат хукмдори Абдуллахон II нинг ўзи эди.

Абдуллахоннинг бутун хукмронлик даври тинимсиз урушларда кечди. Чунончи, 1574-йили Балхни, 1578- йили Самаркандни, 1583-йили Тошкент ва Фаргонани, 1584-йили Бадахшонни, 1595 йили Хоразмни забт этди ва ўз давлати таркибига кўшиб олди.

Шундан кейин унинг давлати сарҳадлари жанубда Хиротдан Машхадгача, шимолда Орол денгизигача, Каспий денгизидан Исиккўлгачаётди. Бутун Мовароуннахр, Хоразм ва Хуросон яна ягона хукмдор кўли остида бирлаштирилди. 16 аср охирларига келиб Бухоро хонлиги нисбатан марказлашган улкан давлатга айланди.

Шундай қилиб, 16 асрдаги давлатчилигимиз тарихида етакчи сулола - шайбонийлар сулоласи бўлди. Бу сулола ўзбек давлатчилиги ривожига маълум даражада хисса қўшди. Сулоланинг энг қудратли вакили Абдуллахон II даврида эса ўзбек давлатчилиги ўз тарихида яна бир бор юксак даражага кўтарилди.

Шайбонийлар сулоласи хукмронлигининг барҳам топиши

Абдуллахон II мамлакатни бирлаштириш йўлида шайбоний султонларнинг марказий ҳокимиятни кучсизлантиришга уринишларига . қарши тинимсиз ва шафқатсиз кураш олиб борди. Бу мақсад йўлида қариндошларига ҳам шафқат қилмади. Абдуллахон II қарчанд давлатни марказлаштира олган бўлса-да, давлатдаги ички низоларга тўла барҳам бера олмади. Шундай қилиб, Абдуллахон II вафотидан атиги 3 йил ўтгач, бир аср давом этган шайбонийлар сулоласи хукмронлиги барҳам топди.

Шайбоний Абдуллахон II 1598- йил феврал ойида вафот этгач, тахтга унинг ўгли Абдулмўмин ўтказилди. Бирок ўша йили- 1598йил июл ойида Абдулмўмин фитначилар томонидан Ўратепа ва Зомин оралигида ўлдирилди. Ундан қолган икки яшар ўғилнинг хонлик ҳуқуқини ҳеч қим тан олмади. Тахт учун кураш бошланди.

Бухоронинг бир гуруҳ амирлари Ибодулла Султоннинг ўгли Абдуламинни хон қилиб кўтардилар. Бошқа гуруҳ амирлар эса Балх ҳокими Абдуллахон II нинг жиёни, Сулаймон Султоннинг ўгли Пирмухаммадни шайбонийларнинг олий ҳокони деб эълон қилдилар ва Балхдан чақириб олиб, тахтга ўтказдилар.

Ички низолар тўғрисида Бухоро хонлигида содир бўлган оғир вазиятдан фойдаланган Эрон хукмдори шох Аббос бостириб қириб, Нишопур, Сабзавор, Машхад, Хиротни эгаллайди. Хоразм эса хонлик тасарруфидан чиқиб, давлат мустақиллигини тиклаб олди. Айни пайтда қозоқ хони Таваққал Мовароуннахрга қўшин тортиб, Аҳси, Андижон, Тошкент, Самаркандни эгаллаб, Бухоро томон юрди. Хуросондан Бухорога етиб келган Пирмухаммадхон Бухоро ҳимоясига қиришди. Хонликнинг кўпгина амирлари ўз қўшинлари билан Пирмухаммадхонга қўшилди. Таваққал Бухорони 2 ой давомида қамал қилса-да, уни ололмай Самарканд томон чекинди. Пирмухаммадхон қўшинлари уни таъқиб етиб, 1599-йил август ойи охирларида Миёнқолнинг Учқора мавзейига етиб олдилар ва шу ерда бўлган жангда Таваққал қўшинлари тор-мор қелтирилди.

Мовароуннахр худуди озод этилди, козок лашкарлари Дашти Кипчокка чекинди. Пирмухаммадхон Самарканд хокими этиб Боки Мухаммадни, Тошкент хокими этиб Жахонгир Султонни тайинлайди.

Пирмухаммад Бухоро хонлигини яна икки йилча идора килди. Тез орада Жалоир, Дўрмон кабила бошликларининг игвоси билан Пирмухаммадхон билан Боки Мухаммад ўртасидаги муносабатлар бузилди. Охир-окибатда Пирмухаммадхон билан Боки Мухаммад ўртасида 1601- йилда Самарканд яқинидаги Боги Шамол мавзейида жанг бўлади. Жангда Пирмухаммадхон енгилди ва 80 ёшида катл этилади.

- Убайдуллахон даврида давлат Бухоро хонлиги деб атала бошланди.
- Абдуллахон ИИ давлатчилигимиз тарихида йирик марказлашган давлат барпо этди.
- Шайбонийлар сулоласи хукмронлиги бир аср давом этди.